

ROMBORGARSKAP?

En studie av romers framställda medborgarskap i minoritetspolitiken

NADJA PALOVAARA

SAMMANDRAG

Arbetet inriktar sig på romers framställda medborgarskap i minoritetspolitiken, med studier av strategin för ökad romsk inkludering som är en förstärkning av minoritetspolitiken. Syftet är att se hur involverade offentliga verksamheter framställer romers medborgarskap i rapportering av arbetet med strategin. Tillvägagångssättet är kvalitativ textanalys baserad på en idealtyp utformad efter Kymlickas mångkulturella och Taylors kommittära medborgarskapsteori. Material är rapporter gällande minoritetspolitiken samt strategin för romsk inkludering. Resultat påvisar tendenser som framställer romers medborgarskap som en blandning av teorierna. Den starkaste uppfattningen av romer som medborgare är till stor del uppmärksammande av ett individualistiskt perspektiv, samtidigt som individens identitet uppfattas ha en stark anknytning till en gemenskap och kultur. Slutsatsen utifrån offentligt anställdas framställningar påvisar problematiken att bedriva en fullständig mångkulturell minoritetspolitik och samtidigt erkänna minoriteters, i detta fall romers, olikheter.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	1
1.1 Syfte och frågeställning.....	1
2 TEORI OCH TIDIGARE FORSKNING	2
2.1 Teoretiska utgångspunkter om medborgarskap.....	2
2.2 Kultur och mångkulturalism.....	2
2.3 Mångkulturellt medborgarskap.....	3
2.4 Kommunitärt medborgarskap.....	4
2.5 Likabehandling och jämlikhet i ett mångkulturellt samhälle.....	5
2.6 Tidigare forskning om medborgarskap.....	6
3 METOD OCH MATERIAL	7
3.1 Kvalitativ textanalys.....	7
3.2 Idealtyp.....	10
3.3 Analysverktyg.....	11
3.4 Avgränsning.....	12
3.5 Material.....	12
4 UNDERSÖKNING AV ROMERS MEDBORGARSKAP	13
4.1 Bakgrund-romer i Sverige och antiziganism.....	14
4.2 Strategin för romsk inkludering 2012–2032.....	15
4.3 Nationella minoritetens identitet i nationalstaten.....	16
4.4 Minoritetspolitikens historiska utveckling och reform.....	17
4.5 Rapportering om minoritetspolitiken.....	19
4.6 Rapportering av strategin för romsk inkludering.....	21
5 RESULTAT OCH ANALYS	26
5.1 Arbete.....	26
5.2 Utbildning.....	27
5.3 Bostad.....	29
5.4 Hälsa, social omsorg och trygghet.....	30
5.5 Kultur och språk.....	31

5.6	<i>Civil organisering</i>	32
6	SLUTSATSER OCH AVSLUTANDE DISKUSSION	33
	REFERENSER	36

1. INLEDNING

Minoriteters rättigheter för självbestämmande och rätt till en egen kultur samt språk är erkänt sedan Sveriges anslutning till Europeiska unionens (EU) ramkonvention år 2000. Genom anslutning till internationella åtaganden har Sverige arbetat i enlighet med EU:s strategi att bevara mångfald inom språk samt kultur (Elenius, 2006, s.9). Många insatser i form av lagar, direktiv och andra politiska satsningar har skett för att förstärka minoriteters rättigheter (minoritet.se, 2019a). Det har dock inte visat sig helt oproblematiskt då romer fortfarande befinner sig i en utsatt situation präglad av fördomar och diskriminering som grupp. Det är svårt för minoritetsgrupper baserat på sina rättigheter att utöva en kultur samt språk som skiljer sig från majoritetssamhället. En aktuell strategi är ”En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012–2032” med målet att romer skall ha lika villkor som en ”icke-rom” (Skr. 2011/12:56). Flertalet insatser riktas ofta mot att stärka minoritetsspråken och kultur. Insatserna styrs av regeringens proposition från 2008 där minoritetsspråken beskrivs som en viktig del av ”de nationella minoriteternas identitet och kulturarv” (Prop. 2008/09:158, s.34).

Funderingar som uppstår blir hur romer förhåller till majoritetssamhället som medborgare, då deras rättigheter skall tillgodose de en egen kulturell identitet, och bevara samt utveckla ett eget språk. Förutsättningarna skall ske på lika villkor och skall inte urskiljas från övriga medborgare. En situation av motsägelser kring lika rättigheter och lika behandling uppstår i samband med att olikheter erkänns samt accepteras. Trots att svenska samhället har en mångkulturell strävan att uppmuntra individens olikheter, sticker romer ut som en minoritetsgrupp som betraktas vara motsatsen. Det blir en fråga om hur liberal den svenska minoritetspolitiken egentligen är.

1.1 Syfte och frågeställning

Undersökningen syftar till att se hur svenska romers medborgarskap framställs av offentligt anställda i minoritetspolitiken och strategin för ökad romsk inkludering, som gjorts för att stärka romers rättigheter. Studien blir att se hur romers medborgarskap förhåller sig till det mångkulturella samhället som en nationell minoritet.

Frågeställningen är därför:

- Hur framställs svenska romers medborgarskap i minoritetspolitiken utifrån ett mångkulturellt och ett komunitärt ideal?

2 TEORI OCH TIDIGARE FORSKNING

2.1 Teoretiska utgångspunkter om medborgarskap

Grundläggande teorier för studien är Kymlickas teori om mångkulturellt medborgarskap och Taylors komunitära medborgarskapsteori som strukturerar operationaliseringen. Valda teoretiska utgångspunkter är för tolkning av hur minoriteters rättigheter, i detta fall riktat mot svenska romer, rättfärdigas samt framställs som medborgare. Arbetet studerar hur romers rättigheter som minoriteter tillgodoses eller begränsas. Det skall även studeras hur insatsen och arbetet kring strategin för romsk inkludering bidragit till att bevara romers rättigheter och stärka gruppens ställning i samhället.

2.2 Kultur och mångkulturalism

Kymlickas (1995) perspektiv på ”kultur” och ”mångkulturalism” framställs på ett annorlunda vis. Kultur som begrepp agerar synonymt med exempelvis ”en nation” eller ”ett folk”. Det menas vara förknippad med en form av gemenskap mellan olika generationer, institutionellt komplett (i mindre eller högre grad) som gäller ett bestämt territorium (ett ”hemland”), och som delar ett distinkt språk samt också en egen historia. Mångkulturalism är centrerad kring nationella och etniska olikheter. En stat vars medlemmar tillhör olika nationer (mågnationell stat) eller som utvandrat från olika nationer (polyetnisk stat). Om dessa olika faktorer anses vara viktiga aspekter av en persons identitet och det politiska livet är det också något som påverkar (s.26).

Kultur enligt Kymlicka har ett instrumentellt värde, men det centrala är individen och dess önskvärda livsplan. Kulturen individen lever i skall förse med valmöjligheter, och varje val möjliggör, är meningsfull samt gynnar varje enskild individ. Vikten av samhällelig kultur grundar sig med andra ord på att den gör det värdefullt för sina medlemmar att leva sina liv inom flera aspekter, såsom utbildning, religion, ekonomi, det sociala livet med flera. Det sträcker sig över såväl den offentliga som den privata sfären (Beckman & Mörkenstam, 2009, s.141).

2.3 Mångkulturellt medborgarskap

Kymlicka (2011) talar om västra demokratiers ambitioner att skapa en förstärkt känsla av ett gemensamt medborgarskap, i ett försök att stärka den sociala sammanhållningen. Problemet är att samhällen blir alltmer mångkulturella med fler olikheter bland medborgarna (s.282). Vidare presenterar Kymlicka därför ett multinationellt medborgarskap inom staten. Delvis diskuteras första och andra generationens invandrare, men även minoriteter inom en stat (s.283–284). Utmaningen med ”minoritetsnationalism” är unik i jämförelse med pluralistiska identiteter, där det finns en ökad nationalistisk medvetenhet som beskrivs vara att de vill skapa en ”egen nation” och rör sig utanför de nationalistiska politiska rörelserna. Minoriteters mobilitet och ökad medvetenhet skapar en multination genom legitimiteten för självbestämmande (s.284–285). Fyra indikatorer framförs för ”citizenization”:

- *Fred och individuell säkerhet*: Förklarar multinationella staters förmåga att hantera de olika ”konkurrerande” nationella identiteterna och utveckling inom nationen med frånvaro av våld eller terrorism av staten eller minoriteten.
- *Demokrati*: Den etniska politiken handlar om ”rösten” som skall fungera under normala demokratiska omständigheter och utan maktmissbruk av auktoritära regimer.
- *Individuell frihet (självbestämmande)*: Fokus på enskilda civila och politiska rättigheter såsom yttrandefrihet och jämställdhet oavsett kön eller sexualitet.
- *Intergrupp-jämlikhet*: Jämlikheten blir multidimensionell och bedöms utifrån ekonomiska, politiska och kulturella linjer: (i) större ekonomisk jämlikhet mellan majoritet och minoritet; (ii) större jämlikhet av politiskt deltagande och inflytande, undvika att minoriteter ständigt röstas ned; och (iii) ökad jämlikhet av kulturell respekt samt erkännande, vilket visas i ett rättvisare erkännande av minoritetens språk och kultur i det offentliga rummet. Det visas även på minskad nivå av fördomar och diskriminering mellan grupper (s.286).

Kymlicka (2011) talar om ett postnationellt medborgarskap för att inkludera fler, men även potentiella begränsningar för att skapa ett ”neutralt” samhälle (s.291). En begränsning är att om det skapas multinationella identiteter som skiljer sig inom staten hindrar neutraliteten staten att omdefiniera medborgarskapet för att inkludera flera etniciteter (s.293). Den största problematiken enligt Kymlicka är att minoriteter som skall ha sin egen identitet blir ännu mer exkluderade när invandrare anammas (blir rekryterade) till majoritetens nationella identitet i samhället, genom utformning av policys (s.294).

2.4 Kommunitärt medborgarskap

Kommunitarismen fokuserar mycket på det sociala med gemenskapen, där kultur är en avgörande del av en individs identitet och inte kan skiljas från människan. Språket ger uttryck för våra mål och skapar en tolkning av vad som är det värdefulla och det ”goda”. Taylor förklarar det som önskvärda mål och värderingar (Beckman & Mörkenstam, 2009, s.135). En av de kommunitära egenskaperna beskrivs vara den mer krävande uppfattningen om medborgarskap jämfört med liberala eller postmoderna teorier. Medborgarna förväntas lägga stor vikt på vad som är det gemensamma bästa, ibland med förväntningen att till och med göra detta på bekostnad av egna personliga intressen. Medborgarna förväntas i och med denna förväntning också delta för att bidra till utvecklingen av det gemensamma goda. Utan det bidragande deltagandet riskerar samhället att förlora kollektivets förmåga till självbestämmande. Synen och kravet på engagemang samt deltagande sträcker sig djupare än att endast rösta. En form av djupt deltagande är exempelvis militärtjänst. Idealet utifrån det kommunitära perspektivet om den engagerade formen av deltagande kan med sina höga krav på medborgarna tolkas som hopplöst idealistiskt. Kommunitärer svarar på detta problem genom att trycka på statens roll, att genom de beslutsfattande institutionerna forma medborgarnas ideal. Rådande egenintressen och minskning av medborgardeltagande anses vara bevis som stärker den kommunitära ställningen (Pickett, 2001, s.267). Oavsett vilket kommunitärt perspektiv som förespråkas, verkar det råda en enighet kring rollens betydelse för dygderna i det offentliga livet. Genom att upprätthålla och främja dygderna sker engagemanget att i sin tur stötta samt stärka de institutioner som är nödvändiga för att utveckla dygden (Pickett, 2001, s.268).

Fyra teman urskiljer den kommunitära synen från den liberala enligt Taylor (1995). Första handlar om uppbyggnad av jaget, där flera kommunitära teoretiker kritiserar Rawls teori om rättvisa grundad på att jaget är fristående från det kollektiva. Dessutom kritiseras Rawls tankar om att jaget existerar före sina mål (s.61). Taylors ståndpunkt är att individens förhållande mellan identitet och starka värderingar gör det omöjligt för jaget att existera före sina mål. Andra temat, statens neutralitet, förklaras behöva bygga på en idé om det goda, även i ett liberalt samhälle som vill förhålla sig ”neutralt” utan påverkan om ideal. Däremot kan idén inte delas av alla i samhället, och staten kan inte tvinga alla att hålla med. Tredje temat berör integrering och dess villkor i ett liberalt samhälle. Ett liberalt samhälle förespråkas ändå ha styrning i form av en republikansk patriotism som säkerställer medlemmars identifikation med samhället de lever i (s.62). Huruvida normers giltighet är universella eller mer specifika

utifrån kontext och område är det fjärde temat. Kommunitärer förespråkar i de flesta fall att normerna är baserade på kontext samt område (s.63).

2.5 Likabehandling och jämlikhet i ett mångkulturellt samhälle

Frågan om politisk likabehandling och erkännande av kulturers integritet diskuteras i modern politik. Diskussionen kretsar kring erkännande av minoritetsgrupper och deras krav i och med erkännandet. Med krav menas att erkännandet blir betydelsefull genom kopplingarna individen har till identitet och erkännandet, alltså personens uppfattning om sin identitet samt vad grundkaraktären består av. Minoriteters erkännande och rätt till samma rättigheter som övriga medborgare inom staten innebär inte automatiskt att de inte begränsas i sin kulturella integritet. Begränsningen sker då medborgarskapet med sina rättigheter är ”blinda för skillnader”. Staten ser inte till vad de särskilda grupperna eftersträvar, vilket är att överleva som sitt eget samhälle. Problematiken blir hur liberala, mångkulturella samhällen skall lyckas behandla olika kulturers integritet, främst minoriteters, så att de överlever (Taylor, 1995, s.78). Överlevnad i bemärkelse av både mänskliga rättigheter samt kultur.

Den erkännande politiken har enligt Taylor (1995) skett i två olika former: Den universalistiska politiken och särartspolitik. Den universalistiska politiken betonar alla medborgares lika värdighet, där åtskillnad mellan medborgare måste undvikas. Värdet blir en ”universell mänsklig möjlighet”, det vill säga en förmåga alla delar. Särartspolitik betonar istället varje individers unika identiteter, och rätten till erkännande av olikheter. Identitet i denna aspekt handlar om en individs eller grupps unika identitet, olikhet, i förhållande till andra grupper. Svårigheten är att nå erkännande och status då den inte delas av alla.

Konflikten mellan de olika formerna av politik är kravet att alla behandlas likvärdigt. Särskilda förmåner anses vara särbehandling och bryter mot icke-diskriminering som princip. Samtidigt förväntas olikheter mellan människor erkännas. Skall alla behandlas lika förnekas vissa identiteter medan vissa lyfts upp. Många minoriteter befinner sig i mellanstadiet av dessa två typer av politik (s.78–79). Genom att både inneha lika rättigheter som övriga medborgare och erkännas i sina olikheter förstörs tanken om likabehandling (s.80).

Även Beckman och Mörkenstam (2009) påpekar svårigheterna att behandla olika kulturella grupper jämlikt och rättvist, samt att lyckas bevara respektive kulturer utan att agera i blindhet för skillnader. Den liberala tanken om likhet inför lagen anses inte vara en garanti för individers likabehandling. Därför måste olika identiteter, kulturer samt intressen erkännas politiskt för att kunna uppmärksammas (s.133). Historiskt beskrivs olika grupper samverka i

mångkulturella samhällen genom anpassning, assimilering och integration där villkor för medborgarskap skett genom svenska värden och svenska språket. På så sätt förklaras erkännandet och integrationen hänga samman, då social samt politisk ordning beror på makthavarnas legitimitet och hur maktutövningen anses vara för individer och grupper. Rättvisa och jämlikhet tillsammans med erkännande blir centralt, vilket senare har kommit att utveckla särskilda rättigheter genom olika strategier för bland annat minoriteter. Utöver rättigheter på nationell nivå har minoriteters rättigheter utvecklats på internationell nivå (s.134).

2.6 Tidigare forskning om medborgarskap

T.H. Marshalls (1950) teori om medborgarskap är återkommande inom området medborgarskap. Begreppet delas i tre ”element”: civila, politiska och sociala. Elementen beskrivs vara sammansatta baserat på rättigheter för den självständiga friheten. Det civila elementet innefattar bland annat självbestämmande som individ, yttrandefrihet, rätten till rättvisa (jämnt för alla) och ekonomiska rättigheter såsom att jobba samt äga egendom. Det politiska elementet handlar om rätt till deltagande i politisk process och olika politiska beslut genom exempelvis val. Det sociala elementet skall innefatta att både få ta del av ekonomisk välfärd och säkerhet samt att alla får vara lika delaktiga i samhällets standard och resurser. Exempel på vad medborgarna får ta del av är utbildning samt sociala tjänster (s.30). Grunden till det sociala elementet var medlemskap i lokalsamhället. Förändrade antaganden och attityder om individers rättigheter samt friheter utvecklades på 1800-talet (s.31). Rättigheterna har senare kommit att även inkludera skyldigheter att utöva rättigheterna.

Vermeersch (2012) artikel talar om romer som EU:s största transnationella minoritet utan nationell tillhörighet. EU:s agerande genom direktiv och policys beskrivs ha ökat staters möjlighet att inte ta ansvar för romers inkludering och lika rättigheter i samhället, då det förklaras vara främst EU:s ansvar. Romerna blir endast EU-medborgare och inte inkluderade som nationella medborgare (s.1196–1197). Stater och eliter skapar en ny ”framing” utifrån EU:s oro för romer och utvecklar den för att särskilja romerna mot de nationella medborgarna (s.1203).

Van Oenen (2002) diskuterar om hur personer eller grupper utifrån deras speciella belägenhet, på ekonomiska, sociala eller kulturella villkor, kan försvåra att manifesteras eller förverkliga sig på normativ nivå. Detta brukar i modern tid användas för att påpeka nackdelar med minoritets underlägsenhet gentemot dominerande majoriteter (s.117). Därför behövs en mer

differentierad uppfattning om medborgarskap som påvisar att inte alla medborgare har alla kännetecken av medborgarskap, på samma sätt eller i samma grad. Detta beror på skillnader i social, kulturell eller ekonomisk status. Vad som behövs är medborgare med mer specifika identiteter (s.118).

Bevelander, Fernández och Hellströms (2011) framställning av medborgarskapets innebörd, samt vad en god medborgare är, anses vara mångtydig samt differentierad. Huruvida ett nationellt medborgarskap med tydlig grändragning är önskvärt eller inte i och med globaliseringen, och staters ökade samarbeten med varandra samt även ökat beroendet av varandra. I takt med staters samarbeten utanför gränserna talas det om mer gemenskapsbaserade former, som ett kosmopolitiskt medborgarskap bistår med. En annan diskussion som uppstår är vad som kännetecknar medborgarskapet, vilka krav medborgaren som ingår i gemenskapen skall uppfylla, och vilka medel staten har rätt att använda sig av för att integrera. Statens påverkan kan ske i syfte att underlätta alternativt påtvinga integrationen (s.17).

3 METOD OCH MATERIAL

3.1 Kvalitativ textanalys

Undersökning av hur svenska romers medborgarskap framställs som en nationell minoritet kommer genomföras i form av en kvalitativ textanalys, där ambitionen är att skapa mening och utveckla processer därefter. Vidare uttrycks meningsskapandet som en aktörs agerande mot andra aktörer eller fenomen. Genom att studera vissa delar djupare än andra, för att se vad som finns ”dolt under ytan”, blir en intensiv läsning med hjälp av analytiska verktyg nödvändig (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Towns, Wängnerud, 2017, s.211). Då meningen inte alltid är given försöker forskare få klarhet kring olika idéer och mening, förstå hur de skiftar samt vad effekterna blir genom studerande av bland annat olika texter genom textanalys. Meningsskapandet är i grunden inte baserat på ett individuellt perspektiv. Däremot finns utrymmet att utmana, omtolka och även missförstå idéer. Utrymmet för olika tolkningar påvisar meningens skiftning mellan sammanhang. Tillämpningen i undersökningen blir därför systematisk i form av att tolka, kategorisera och därigenom lyfta fram meningen tematiskt.

Med tematiskt handlar det om att strukturera upp och framföra de väsentliga aspekterna av innehållet som inhämtas i datainsamlingen, och även förklara innehållet (Esaiasson m.fl., 2017, s.212–213).

Vid tillämpning av det systematiska och tematiska behövs en tydligt dokumenterad beskrivning av hur processen av meningsskapandet gått till, för att läsaren skall förstå och inte känna sig vilseledd. En vald tolkning utifrån syfte samt frågeställning behöver motiveras för att kunna legitimeras i studien, och även se till att undersökningen undersöker det efterfrågade. För att tydliggöra idéstrukturen för den systematiska undersökningen i form av genomläsning för sökning av meningen lyfter Esaiasson m.fl. upp analysverktygen som ett bra stöd (Esaiasson m.fl., 2017, s.214). Boréus och Bergström (2018) hänvisar till Gadamer's tolkningsstrategi som påstår att varje person som läser en text gör det med en förförståelse. Vidare påstår Gadamer att tolkningen är omöjlig utan förförståelse (s.32). Då undersökningen inriktar sig på dokument utformade av främst offentligt anställda måste tolkningen ske utifrån deras perspektiv. Den givna författarens språk och argument eller motiveringar behövs hållas i beaktande. Lika viktigt är det att se till kontexten och att vara öppen för nya synsätt (s.33). Tolkningar kan ske i flera variationer och ses utifrån flera olika perspektiv, vilket skapar en beskrivning av en infallsvinkel och utelämnar andra. Detta då författaren/författarna har ett perspektiv och varje läsare har olika perspektiv.

Bryman (2002) beskriver metoden som ett angreppssätt genom studier av dokument och texter snarare än en generalisering av data (s.190). Objektivitet och systematik beskrivs som viktiga egenskaper. Det förstnämnda talar om forskarens strävan att ta in så få personliga värderingar som möjligt i undersökningen för att undvika påverkan av resultatet. De regler som tillämpas är tydligt formulerade utifrån det enskilda fallet för att kategorisera "råmaterialets" innehåll. Systematiken som egenskap bygger på att bidra till en konsekvent tillämpning av reglerna. Finns en objektivitet och systematik i undersökningen finns förhoppningen att alla undersökningar som använder samma regler uppnår samma resultat (s.191). Detta ställer krav på att frågeställningen är precist utformad för att analysera korrekt och inte utelämnar dimensioner som kan vara av värde (s.192). Många innehållsanalyser studerar både det som sägs och det som lämnas utanför, exempelvis metoder forskare använt sig av (s.193).

Generalisering är ofta forskningens ambition enligt Esaiasson m.fl. (2017) där det inte talas om det unika utan om olika mönster och regelbundenheter. Fördjupad kunskap kring återkommande mönster sker genom studerande av det som skall undersökas (s.28). Uppsatsen kommer främst rikta sig till romer i Sverige som en minoritetsgrupp. Urvalet gör därför

sammanhanget mer begränsad. Romers medborgerliga rättigheter som minoritet är ett tämligen utforskat område. På så sätt blir inte generaliseringen det viktigaste eftersom fallet i denna teorikonsumerande studie vill påvisa orsaker till det enskilda fallets utfall, och eventuella faktorer som påverkat utfallet. Resultatet kopplat till fallet behöver inte alltid te sig på samma sätt i andra kontexter då det skall förklara det valda studieobjektet (s.89–90).

På så sätt uppstår diskussion kring trovärdighet i den tänkta dokumentstudien. Det empiriska synsättet påtalar god trovärdighet om studien mäter det den avser att mäta (Boréus & Bergström, 2018, s.38). Representationen är en aspekt av verkligheten som kan appliceras på en annan aspekt. Då studier av svenska romers medborgarskap är det centrala, kommer det tolkas mer djupgående för att finna en förklaring på deras situation och hur den framställs. Fokus kommer vara på det som sagts/dokumenterats, dock finns en medvetenhet att ställa sig frågande till graden av tilldelad information. Det krävs även en fundering kring om representationen är rättvis och förklarar tillräckligt övergripande, eller utifrån ett specifikt perspektiv. Arbetet om romers framställda medborgarskap kommer undersökas genom jämförelser av dokument med samma genre och sammanhang men med flera verksamheter och aktörer inblandade. Rapporterna är en sammanställning av flera offentliga verksamheter, på nationell och kommunal nivå, och andra aktörer som arbetar med strategin. Rapporterna kan därför bistå med en samlad, generell bild om framställning. Anställda är avsändarna/författarna och de valda teorierna skall agera verktyg för att besvara och analysera forskningsfrågan (Boréus & Bergström, 2018, s.39).

Idealet beskrivs vara hög intersubjektivitet, att olika oberoende personer kommer fram till samma resultat (Boréus & Bergström, 2018, s.40). Fullständig intersubjektivitet kan ofta uppfattas som ett omöjligt ideal då samhällsvetenskaplig forskning inriktar sig på tolkning av mänskliga aktiviteter och fenomen. I detta fall talas det om romernas situation och framställning i samhället utifrån offentliga dokument samt insatser riktade mot romernas rättigheter som en nationell minoritet. Detta skapar i sin tur höga krav på välmotiverade metodverktyg, datainsamling och resultat. Det krävs i andra ordalag transparens (Boréus & Bergström, 2018, s.41).

En ytterligare aspekt för trovärdighet i studien är de valda källorna. Källor är texter och dokument som skall verifiera data. Därför behövs källorna bedömas utifrån ett källkritiskt perspektiv. Boréus och Bergström benämner dels den externa källkritiken vars innebörd är att granska källans äkthet, om det är vad det påstås vara. Efter bedömning av den externa källkritiken görs den interna källkritiken, vilket innefattar granskning av källans trovärdighet.

Då uppmärksammas olika faktorer som exempelvis perspektiv, motiv, tillgång till material under textens utarbetande, position och huruvida källan är primär eller sekundär (2018, s.41).

Debatten om svenska romers situation i samhället och arbetet för att stärka deras position är inget som avslutas efter undersökningen, utan kommer med hög sannolikhet fortsätta. På grund av den fortsatta problematiken förklarar Bryman (2002) att frågeställningen formuleras på ett generellt sätt som påvisar kontinuiteten. Undersökningens centrala begrepp och definition av medborgarskap avgör tolkningen av materialet och skapar möjligheten att göra en egen bedömning av studiens början och slut. Det bidrar till att vissa saker om fenomenet tas upp och vissa saker utelämnas (s.195).

3.2 Idealtyp

Tillämpning av idealtypsanalys är vanligt förekommande vid studier av gradskillnader (Esaiasson m.fl., 2017, s.140). Idealtypen kommer baseras på den mångkulturella teorin samt den komunitära teorin. Termen presenterades av Weber, och innebär en måttstock som konstrueras genom att forskaren samlar in ett antal typiska egenskaper eller kännetecken för ett visst fenomen (Boréus & Bergström, 2018, s.147–148). Den skall inte motsvara verkligheten, menat att verkligheten uppfyller alla kriterier i jämförelse av idealtypen, utan möjliggöra utveckling för olika samhällsvetenskapliga hypoteser. Det kan exempelvis handla om samhällsförhållanden som skapar fenomenet eller annat som gör det möjligt att ifrågasätta och utmana fenomenet (Boréus & Bergström, 2018, s.148).

Vid insamling av material och bearbetning av material går det att jämföra och undersöka i vilken grad materialet överensstämmer med en eller flera idealtyper. Antingen kan likheterna/skillnaderna vara i lägre eller högre grad, ha förändrats, alternativt klargöra likheterna och skillnaderna (s.149). Slutsats om huruvida en förändring kan bedömas som ”stor” eller ”liten” är inte helt enkel att dra.

Den mångkulturella kontra den komunitära idealtypen agerar två motpoler, exempelvis ”individens försteg framför kollektivet blir till kollektivets försteg framför individen och så vidare” (Esaiasson m.fl., 2017, s.141). I denna undersökning kommer två idealtyper av mångkulturalism och kommunitarism jämföras mot insamlat material för att se i vilken grad romernas medborgarskap förhåller sig till idealtyperna. Nedan finns en sammanställd tabell för respektive teori indelad i följande kategorier: *medborgarskapssyn*, *identitet* och *kultur och dess roll*. Minoritetslagens samt minoritetspolitikens syfte är att stärka nationella minoriteters

språk och kultur då det beskrivs vara en viktig del av en persons identitet. Studien blir att se om de tre kategorierna förhåller sig mer åt ett mångkulturellt perspektiv eller ett komunitärt synsätt gällande romer.

	Medborgarskapssyn	Identitet	Kultur och dess roll
<u>Mångkulturalism</u>	Individ, baserad på individuella rättigheter.	Varje individs identitet är unik.	Förse varje enskild individ med möjligheter.
<u>Kommunitarism</u>	Gemenskap, baserad på skyldigheter och deltagande.	Stark förankring till gemenskapens kultur, språk och starka värderingar.	Avgörande för individens identitet.

3.3 Analysverktyg

Ett analysverktyg i egenskap av indikatorer, utifrån idealtypsmodellen, kan hjälpa att skapa mått på breda begrepp såsom exempelvis medborgarskap. Det innebär konstruktion av en eller flera frågor, teman, och kan beskriva uppfattningar eller attityder (Bryman, 2002, s.82).

Indikatorer används för att få information från begrepp och bakomliggande orsaker som inte är lika uppenbart kvantifierbara. Inom indikatorer finns direkta och indirekta indikatorer, där direkta indikatorer påvisar exempelvis civilstånd medan indirekta indikatorer mäter attityder. Användning av flera indikatorer hänvisas oftast vara det mest fördelaktiga, då det kan uppvisa flera aspekter av ett begrepp. Det minskar även risken för missförstånd eller feltolkningar. Distinktionerna utifrån flera indikatorer kan även presenteras mer ”subtilt”, att det inte behöver uppvisas specifikt som på en skala från 0 till 10 (Bryman, 2002, s.83).

Undersökningens indikatorer baseras på idealtypsmodellens tre begrepp. *Medborgarskapssyn* och *identitet* som indikatorer bedöms utifrån mångkulturalismen om framställningen kopplas till individer, individualitet, eller uppmärksammar medborgares olikheter. Den komunitära motsatsen är om framställning eller uppfattning sammankopplas/betraktas mer synonymt till

en grupp eller gemenskap. Gällande identitet kopplas även personer, i detta fall romer, och en stark förankring till kultur, språk och gemensamma värderingar till den komunitära teorin. Uppfattning om *kulturens roll* i ett mångkulturellt perspektiv handlar om att kulturen inte skall vara en avgörande del av en individ, utan skall skapa möjligheter för individen att uppnå sina livsmål. Motsatsen, kommunitarismen, anser däremot att kultur inte kan skiljas från en människa utan är en del av varje människa. Idealtypen som metod med grader av respektive teori gör att tolkningen blir en helhetsbedömning av formuleringar och kontext. Det bedöms på uppfyllelse av alla tre indikatorer och vad en slutbedömning av samtliga blir. Mångkulturalismen betonar alltid individen som det viktigaste. Allt runt omkring såsom kultur, språk och en tillhörighet till en gemenskap är inte det som skapar individen. Kommunitarismen agerar motpol, och anser att individen inte kan skapas utan språket, kulturen samt gemenskapens värderingar. Likt vad idealtypen framför kan inte en slutsats dras med total uppfyllelse av en teori, utan blir en bedömning av i vilken grad indikatorerna förhåller sig åt mångkulturalism alternativt kommunitarism.

3.4 Avgränsning

Avgränsningen i arbetet är att undersökningen fokuserar på svenska romer i egenskap av en nationell minoritet. Varje nationell minoritets historia, utveckling samt rådande situation är omfattande gemensamt och separat. Romer inom Sveriges gränser skall ha rätten att vara "egna" och välja hur de vill identifiera sig själva. Samtidigt skall de kunna förhålla sig och operera i enlighet med majoritetssamhällets normer. Implementering av flera policys, lagar och politik för romernas utökade rättigheter verkar fortfarande inte lyckas finna en balans i gränsen för självutövning och samtidigt nå en "önskad" integrering i samhället.

Återkommande insatser införs för att stärka främst grupperns rättigheter som riktar sig till utövning av kultur och språk. En tanke är om statliga insatser sker inom ramen för vad minoriteternas behov är, eller om romers medborgerliga rättigheter begränsas på grund av offentligt anställdas förutfattade meningar gentemot romer som grupp.

3.5 Material

Utgångspunkten för material i arbetet är offentliga verksamheters dokument utformade av offentligt anställda i samråd med sakkunniga, romska representanter och i viss mån

dokumenterade synpunkter från berörda romer. Länsstyrelsen i Stockholms rapporter i samverkan med Sametinget är materialet som skall tolkas. Rapporter som studeras är strategin för romsk inkludering samt utvecklingsarbetet för en stärkt minoritetspolitik. Den primära källan är skrivelse 2011/12:56 *”En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012–2032”*. Valet av material är att de är samtida vid skrivandet. Det centrala är inte jämförelse av tidsperioder, utan fokus är hur involverade verksamheter, myndigheter samt aktörer uppfattar samt framställer romer som medborgare i rapporterna. Många av dokumenten är hämtade elektroniskt på regeringens hemsida samt från ”minoritet.se”. Webbplatsen är utvecklad av Sametinget och uppstod i samband med minoritetspolitikens reformering 2010.

Använd litteratur i undersökningen är lånad både på Mälardalens högskolas bibliotek och även på Västerås stadsbibliotek. Material i form av litteratur för tidigare forskning, teori samt empiri är Kymlickas *”Mångkulturellt medborgarskap”*, Elenius *”Nationalstat och minoritetspolitik”*, Bevelander, Fernández och Hellströms *”Vägar till medborgarskap”*, Taylors *”Identitet, frihet och gemenskap”* samt Beckman och Mörkenstams *”Politisk teori”*. Vetenskapliga artiklar som tillämpats för ändamålet är hämtade från Mälardalens högskolebiblioteks databas på ”Worldwide Political Science Abstract”. Vid sökning användes filtret ”peer reviewed” och sökord var: ”citizenship”, ”citizenship and communitarism”, ”multicultural and citizenship”, ”European citizenship”, ”romas and citizen”, ”cultural citizenship” och ”modern citizenship”. Litteratur för metod är Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Towns och Wängneruds *”Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad”*, Boréus och Bergströms *”Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text-och diskursanalys”* och Brymans *”Samhällsvetenskapliga metoder”*.

4 UNDERSÖKNING AV ROMERS MEDBORGARSKAP

Dispositionen i undersökningen är först en beskrivning av romers bakgrund i Sverige och även minoritetspolitikens bakgrund. Definition av medborgarskap som begrepp och relevanta projekt till studien, såsom strategin för romsk inkludering, framförs även innan rapporterna undersöks. Undersökningen av rapporterna kommer att struktureras upp utifrån de

verksamhetsområden strategin arbetar med. I efterföljande avsnitt, resultat och analys, skall idealtypernas indikatorer studera hur de förhåller till de teoretiska utgångspunkterna.

4.1 Bakgrund-romer i Sverige och antiziganism

Sveriges romska befolkning beräknas vara ungefär 50 000, och består av flera grupper med olika kulturer samt språk (Kulturdepartementet, 2017, s.6; minoritet.se, 2019c). Romska språket tillhör ingen specifik nation, och klassas som minoritetsspråk i de flesta länder där romska talas. Romer tros uppskattningsvis ha bott i Sverige sedan 1500-talet. Romani chib, ”det romska språket”, finns i flera varianter såsom kale, lovari, gurbeti, svensk romani (även kallad resanderomani), kaldaras, arli och romungri med flera (minoritet.se, 2019c). Gruppen beskrivs under lång tid ha varit och fortfarande är en transnationell minoritet (Dir. 2006:101, s.3). Självidentifikationsprincipen är ett begrepp som hänvisar till huruvida en person själv anser sig tillhöra en nationell minoritet eller inte, beroende på individens egen vilja att tillhöra minoritetsgruppen samt eget avgörande hur viljan skall ges uttryck (SOU 2010:55, s.82).

Situationen för den romska gruppen i Sverige beskrivs ha sämre villkor än andra medborgare i samhället. Flera romer försöker tona ned eller dölja sin identitet för att undvika diskriminering eller fördomar. Förtroendet för myndigheter och offentliga verksamheter är lågt, med hänvisning till tidigare historia av övergrepp (Kulturdepartementet, 2017, s.7). Vid delegationen för romska frågor presentation av betänkandet vid arbetets slut 2010 förklarades romers situation som ”den mest utsatta gruppen när det gäller diskriminering i Sverige såväl som i Europa. Diskriminering av romer i Sverige omfattas inte av någon skamkänsla utan har hög social acceptans” (Dir. 2006:101, SOU 2010:55, s.32).

Lagen (SFS 2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk (minoritetslagen) trädde i kraft i Sverige 2010. Oavsett var minoriteterna befinner sig inom Sveriges gränser skall de enligt lagen ha möjlighet till inflytande i frågor som berör de, och i den mån som är möjlig skall representanter för minoriteterna samråda med myndigheterna (Kulturdepartementet, 2017, s.17). Mer konkret beskriver lagen rättigheterna minoriteterna besitter. Myndigheter har en skyldighet att informera minoriteterna om deras rättigheter. Utöver rättigheten att informera, är myndigheterna även skyldiga att skydda minoriteters kultur samt språk. Målet med lagen är att skydda och bevara, stärka minoriteters möjligheter till inflytande och att stödja minoritetsspråken för att hålla de levande (Prop. 2008/09:158, s.14).

Antiziganismen är ett begrepp som används för att beskriva romers utsatta position samt rasismen de utsätts för som grupp (SOU 2016:44, s.13). Delegationen för romska frågor definierade 2010 begreppet antiziganism som ”fientlighet, fördomar, föreställningar eller rasism riktat mot romer” och sker även i distinkt form. Den kan ske direkt eller vara förenad med annan form av rasism, och tillämpas i varierande former (SOU 2010:55, 2010, s.82). En annan form än tidigare nämnda kan ske genom våld på olika samhällsnivåer, diskriminering socialt och legalt, förnekande eller utplånande av romers historia. Följaktligen beskrivs antiziganism vara en lång historisk diskriminering för att utöva samt bevara makten hos majoritetsgrupperna. Fientligheten mot romer som kollektiv tar sig genom att ”fjärma, driva bort eller tillintetgöra romer just för att de är romer” (SOU 2010:55, s.83).

4.2 Strategin för romsk inkludering 2012–2032

Delegationen för romska frågor verkade mellan åren 2006–2010. Delegationen uppstod efter regeringens beslut utifrån Sveriges olika internationella åtaganden om att skydda och främja de mänskliga rättigheterna. Syftet var att både utreda romers rådande situation, och ge förslag för att förbättra romers situation i Sverige (Dir. 2006:101). Delegationen skulle även sprida kunskapen mellan kommunala och statliga verksamheter och stötta deras arbete, då minoritetspolitikens position uppfattades svag trots ett decennium av dess existens. Kunskapen som samlats in skulle även spridas till allmänheten för att förebygga stereotypa fördomar gentemot romer som grupp (SOU 2010:55, s.18). Målen samt åtgärderna inom strategin för romsk inkludering inriktar sig på sex verksamhetsområden: Utbildning, arbete, bostad, hälsa, social omsorg och trygghet, kultur och språk och civil organisering (minoritet.se, 2019d).

Länsstyrelsen i Stockholms län har sedan 2010 fått i uppdrag tillsammans med Sametinget att förverkliga de tre delmål som givits för utveckling av minoritetspolitiken. Målen användes första gången 2013, varpå de har omjusterats under arbetets gång (Länsstyrelsen Stockholm, 2015, Rapport 2015:6, s.5). Målen innefattar tre områden:

- Diskriminering och utsatthet
- Inflytande och delaktighet
- Språk och kulturell identitet (Kulturdepartementet 2017, s.7).

Det framtida målet är att romsk representation skall existera med en form av självstyre likt Sametinget, med ett eget ansvar för kulturfrågor. Det övergripande målet formuleras som:

”Den rom som fyller 20 år 2032 ska ha likvärdiga möjligheter i livet som den som är icke-rom” (Kulturdepartementet 2017, s.6). Strategin som sträcker sig över 20 år är en förstärkning av minoritetspolitiken. Motiveringen är att det ökar möjligheter och plattformar att utvecklas. Dialog med romer om inrättning av en officiell representation sker kontinuerligt (Kulturdepartementet, 2017, s.24). Båda verksamheterna ansvarar för uppföljning av minoritetspolitikens genomförande och att det genomförs i enlighet med minoritetslagen.

Ytterligare ansvarar Länsstyrelsen för samordning och årliga rapporter till Regeringskansliet om arbetets utveckling. Regeringskansliet har det övergripande ansvaret att samordna och följa upp romers rättigheter och hur de tillgodoses lokalt, regionalt samt nationellt. Med några års mellanrum presenteras en nulägesbeskrivning om romers tillgång till sina rättigheter inom de områden strategin omfattas av. Lägesrapporten arbetas fram av myndigheter tillsammans med romska företrädare (Kulturdepartementet, 2017, s.19). Involverade myndigheter är bland annat Arbetsförmedlingen, Boverket, Kulturrådet, Institutet för språk och folkminnen, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor, Socialstyrelsen och Skolverket. År 2011 uppmanades EU:s medlemsstater att anta eller utveckla nationella strategier för att integrera romer. Sveriges strategi för romsk inkludering var sedan innan planerad. De nationella strategierna följs upp årligen av EU-kommissionen för att se hur medlemsstaterna arbetar (Kulturdepartementet, 2017, s.20).

4.3 Nationella minoriteters identitet i nationalstaten

Den nationella identiteten både tolkas samt beskrivs utifrån ett kort och långt tidsperspektiv. Det kortare tidsperspektivet är nationalismen utifrån ett socialkonstruktivistiskt (eller modernistiskt) perspektiv som växte fram under 1800-talet, där samhällets elitgrupper konstruerade en nationell identitet med bestämda ändamål. Då denna förklaring skapar svårigheter att förklara en nationell medvetenhet, kan skillnader mellan förmodern kontra modern tid beskriva den förmoderna staten i egenskap av en territorialstat medan den moderna staten benämns som en nationalstat (Elenius, 2006, s.20–21).

Ett begrepp som Elenius lyfter upp i minoriteters identitetsskapande är *passing*, som utvecklades under 30-talet för att påvisa minoriteters förhållning till majoritetsbefolkningen. Allteftersom vidare utformning av *passing* skett har flertalet teorier utformats som beskriver olika grader av ackulturering, assimilering, integrering eller segrering. I processen passerar personen olika kulturgränser där dubbla lojaliteter samt identiteter förknippas med personen

som passerat kulturgränsen. Ackulturering innebär en modifiering av ens egen kultur i förhållande till en annan kultur, utan att överge sin egen kultur. Assimilering handlar om att en etnisk grupp överger kulturella kännetecken såsom språk, religion och levnadsvanor. En institutionell samt kommunikativ samordning och samverkan mellan etniska grupper eller geografiska områden i ett samhälle kallas integrering. Det mångkulturella samhället som råder i nutida moderna samhället är fokuserad på integrering, vilket innebär att minoriteter skall integreras på ett sådant sätt att de kan bevara sin identitet och kultur (2006, s.22).

Identitet, tillsammans med kollektivet, kopplas enligt Taylor (1995) samman med starka värderingar och beskriver förhållandet mellan individen och samhället. Människan förklaras inte endast vara "självtolkande" utan även "social" där de båda egenskaperna hänger samman. Personligheten och den sociala identiteten utvecklas dialogiskt inom gemenskapen. De starka värderingarna kopplade till identiteten bygger på det gemensamma språket inom kollektivet eller gemenskapen. Att lära sig starka värderingar utan språket beskriver Taylor som en omöjlighet. Detsamma gäller att lära sig ett språk utanför kollektivet. På så sätt blir identitetsskapandet beroende av kollektivet (s.37). Taylors ståndpunkter för identitet och kollektiv grundar sig i kritik mot vad han benämner som "atomism", där kritiken handlar om att den inte tar hänsyn till individen och dess mål och ambitioner endast är möjlig genom sin gemenskap (1995, s.38). Något vagt definieras det som att atomister uppfattar människan som självtillräcklig, med rationalitet och livsplaner som är oberoende av samhället (1995, s.41).

Ett exempel som Taylor tar upp gällande minoriteters gemenskap handlar om två samer, A och B, som tillsammans arbetar för en samisk identitet. Den samiska identiteten skiljer sig från den svenska. Det är en referenspunkt där tyngden dels ligger vid att den är kollektiv (skapar mening), dels att aktörer är medvetna om att den är gemensam. Identiteten, i detta fall den samiska, kan inte enbart en person inneha. Gemenskapen genom identiteten i en gemensam värld är det Taylor refererar till som kollektiv eller gemensam mening (1995, s.38–39).

4.4 Minoritetspolitikens historiska utveckling och reform

Minoritetspolitik menas som olika former av samhälleliga, politiska åtgärder inom verksamheter. Syftet är att reglera och även påverka omständigheterna för etniska minoriteter inom stater och mellan stater. Historiskt har minoritetspolitiken först utvecklats riktat mot samer och tornedalingar i norr och utgick från svenska normer (Elenius, 2006, s.10).

Förändringen av minoritetspolitiken skedde i samband med att Sverige undertecknade EU:s ramkonvention för nationella minoriteter, stadgan för landsdels- och minoritetsspråk samt minoritetslagarna. Utöver den svenska minoritetspolitiken förändrades även relationerna mellan de nationella minoriteterna, då de fick ett officiellt erkännande som just nationella minoriteter (Elenius, 2006, s.9). I och med erkännandet fick de rätt att bevara sin egen kultur samt språk i Sverige som nationalstat. Ramkonventionen är den legala grunden av en europeisk strategi för att bibehålla en mångfald av kultur och språk. Lagstiftningens grund har bidragit till ett nytt politiskt område för de kommuner och myndigheter som tillämpar lagstiftningen. En faktor till förändrad minoritetspolitik är ökad invandring till Sverige under efterkrigstiden. En annan faktor är Europas mer multikulturella syn. I takt med att Sverige gick med i EU 1995 närmade sig Sverige en liknande syn på nationella minoriteter och minoriteters språk (Elenius, 2006, s.10).

Elenius (2006) skiljer på begreppen ”ursprunglig befolkning” och ”minoritet”. Elenius beskriver att ”minoritet” som begrepp började användas i samband med Sveriges anslutning till FN:s stadga 1946. En form av ”underkommission” för FN:s tillsatta kommission skapades för främjande av mänskliga rättigheter. Underkommissionens arbete var för att förebygga diskriminering samt för att skydda de nationella minoriteterna. Underkommissionen fick i uppdrag 1971 att rapportera och föreslå åtgärder mot diskriminering av infödda befolkningsgrupper, ”indigenous populations”, både nationellt och internationellt. Elenius framför att det primära inte handlar om ursprungsbefolkningens strävan att bli erkänd som den första etniska gruppen inom territoriet. Däremot handlar det om att fram till modern tid ha levt under andra institutionella former och förhållanden som på ett tydligt märkbart sätt särskiljer sig från majoritetsbefolkningen (s.12).

Arbetet med minoriteters rättigheter påbörjades i större grad 2010 i samband med minoritetslagens uppkomst. Sametinget ansvarade främst för uppföljning av samers rättigheter samt för det samiska språket, medan Länsstyrelsen ansvarade för uppföljning av övriga minoriteter (Länsstyrelsen Stockholm, 2011, s.68). Utöver de generella bestämmelserna för minoriteters rättigheter finns så kallade förvaltningsområden. Förvaltningsområden har särskilda rättigheter för finska, meänkieli och samiska, och minoriteter inom dessa områden skall kunna använda sitt språk vid kontakt med myndigheter (minoritet.se, 2019b).

Det minoritetspolitiska arbetet har varit lågt prioriterat både på politisk nivå samt bland anställda (Länsstyrelsen Stockholm, 2011, s.7–8). Samrådet med de nationella minoriteterna brister (Länsstyrelsen Stockholm, 2011, s.42). Behovet av att utveckla arbetet och även skapa

dialog med den romska minoriteten är stor (Länsstyrelsen Stockholm, 2011, s.9). I rapporten diskuteras arbetet för romska minoriteten där det även skall bidra till ökad kontakt mellan myndigheter och minoritetsgruppen (Länsstyrelsen Stockholm, 2011, s. 63).

4.5 Rapportering om minoritetspolitiken

Målet för minoritetspolitiken innefattar att diskriminering på grund av etnicitet eller tillhörighet till en nationell minoritet skall synliggöras och även motverkas. Nationella minoriteter skall ha lika förutsättningar för delaktighet i samhället, och skall ske på lika villkor (Länsstyrelsen Stockholm, 2015, Rapport 2015:12, s.14). Myndigheters utmaningar med minoritetspolitiska frågor uppfattas dels vara andra frågor som konkurrerar ut minoritetsfrågorna och prioriteras före. Anställdas individuella kunskap och engagemang beskrivs vara avgörande för prioritering i minoritetsfrågor (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:5, s.49).

Kommissionen mot antiziganism håller med i ståndpunkten och fastslår att samhället inte har förståelse för sitt ansvar gällande romers situation, vilket bidrar till att antiziganism influerar bemötande samt beslutsfattande (Länsstyrelsen Stockholm, 2015, Rapport 2015:12, s.18). Anställda upplever bristande kunskaper om minoriteterna. Åtgärder behöver höja kunskaper och integreras in i verksamhetens arbete samt struktur (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:5, s.16). De romska minoriteterna anses inte ha lika rättigheter som andra minoriteter, och detsamma gäller romani chib. En framgångsfaktor Länsstyrelsen framför som fördelaktig vore om en modell som liknade förvaltningsområden och Sametinget anpassades för den romska minoriteten (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:5, s.18). Utsattheten romer upplever påstår Länsstyrelsen bero på att romani chib inte är geografiskt bunden, vilket bidrar till att de inte omfattas av det skydd som minoriteter inom förvaltningsområden har (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:5, s.20).

Europarådets rådgivande kommitté, som ansvarar för konventionen om skydd för nationella minoriteter, har uttryckt både statliga och lokala myndigheters bristfälliga tillämpning av minoritetslagen. Detta resulterar i att många inte får sina rättigheter tillgodosedda. Ett hårdare och mer intolerant debattklimat förs även fram som begränsande orsak för individer som tillhör nationella minoriteter (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:5, s.20). Diskrimineringsombudsmannen (DO) delar samma uppfattning och betonar romers utsatthet. Dialog som DO fört med romer påvisar att de är ”en särskilt utsatt grupp” inom flertalet

samhällsområden. Genom försök för ökad kunskapsspridning beskrivs medvetenheten ”sannolikt” ha ökat (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:5, s.21). Vidare framför kommuner att samråd med de nationella minoriteterna är avgörande vid beslutsfattande. På så sätt tas de nationella minoriteternas behov och synpunkter i beaktande (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:5, s.27).

Noterad brist bland flera kommunala verksamheter i det minoritetspolitiska arbetet är systematiskt uppföljningsarbete, enligt granskning av uppföljningsmyndigheter. Myndigheter presenterar att kommuner inte har den kunskap som krävs, vilket ger arbetet som fokuserar på minoritetsfrågor en låg status samt att det ofta betraktas som en ”icke-fråga”. Okunnigheten beskrivs vara en faktor som gör att kommuner inte tar det på allvar (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:5, s.48).

Minoritetsspråken skall främjas, förnyas och utvecklas. Dessa möjligheter påstås enligt förskoleverksamheter behöva genomföras i en tidig ålder, redan i förskoleåldern, med förklaringen att barns additiva förmåga sker i ett tidigt stadie. En brist utifrån denna uppfattning som framkommer i strategins arbete är förutsättningar för modersmålsundervisning. Flertalet skolverksamheter samt kommuner, främst utanför förvaltningsområden, verkar inte ha uppfattat skyldigheterna att tillgodose barn modersmålsundervisning. Det hänvisas till syftet att stärka minoritetsspråken med hänvisning till 4§ i minoritetslagen samt skollagen (2019:800) att stärka barns nationella minoritetsspråk genom modersmålsstöd (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:5, s.15).

Minoritetspolitikens mål är att stödja minoritetsspråken så att de hålls levande. Minoriteterna skall kunna lära sig, använda samt vidareutveckla ”sitt modersmål” och med det ”en egen kulturell identitet”. Vidare skall arbetet möjliggöra att de nationella minoriteterna kan föra vidare sitt minoritetsspråk samt sin kultur till nästkommande generation. Detta då minoritetsspråken är en viktig del av de nationella minoriteternas identitet (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:5, s.33). Insatser för romani chib presenteras vara betydligt färre jämfört med andra språkliga insatser (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:5, s.34).

Uppföljning av Skolinspektionen påvisar bristande granskning för att uppfylla förstärkning av nationella minoriteter. Skolinspektionens förklarar det med målet att utveckling inom skola är att ”inte lyfta fram särskilda grupper”, och hänvisar till integration av minoriteters rättigheter i arbetet (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:5, s.72).

Kulturrådets arbete inom minoritetspolitiken förklaras vara av stor vikt för nationella minoriteters kultur. Kulturrådet diskuterar stöd som bistås till nationella minoriteters kultur, detta för att "ett levande kulturliv" anses vara väldigt viktigt. Myndigheten förklarar vidare att bidrag stärkt och fortsätter stärka de nationella minoritetsspråken och "deras användare". Dessvärre presenteras problem i form av att myndigheterna inte "når rätt målgrupper". En orsak rörande problematiken är att informationsskyldigheten är tolkningsbar. Den kräver förtydligande så myndigheter kan sprida kunskapen på ett konkret sätt. Vidare förklaras utbud av insatser för språk, kultur och information vara störst inom förvaltningskommunerna. Igen påvisas insatser riktade mot romani chib inte vara lika omfattade då språket inte tillhör förvaltningsområden (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:5, s.14). Det statliga bidraget förklaras vara avgörande för att bevara samt förnya nationella språk och kultur (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:5, s.18).

4.6 Rapportering av strategin för romsk inkludering

Arbete: Målet för arbete är full sysselsättning för alla svenska medborgare.

Anställda vittnar om fördomar och negativa uppfattningar gentemot romer som grupp på arbetsmarknaden. För att de skall kunna få sina rättigheter tillgodosedda behövs vad som framförs som "sär lösningar" gentemot romer. Brobyggarna som arbetar med frågorna kring arbetet inom utvecklingskommunerna skapar möjligheter att se till individuella förutsättningar samt behov (Länsstyrelsen Stockholm, 2015, Rapport 2015:12, s.29). Problematiken gällande uppfattning av romer som ett kollektiv istället för att se till de som individer har inte förändrats (Länsstyrelsen Stockholm, 2015, Rapport 2015:12, s.30).

Arbetsförmedlingen påpekar behov av att stärka romska kvinnors möjligheter att ta del av insatserna. En annan brist är okunskapen, som påvisar ett stort behov av att myndigheten, och därigenom anställda, har nödvändig kunskap om romer som nationell minoritet (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:6, s.39). Ökad kunskap bland myndighetens anställda skall vara ett prioriterat område då det anses kräva fortsatt utveckling. Arbetsförmedlingen skall även granska vilka faktorer som bidrar till att kvinnor inte är lika delaktiga som män, vilket i sin tur resulterar i att kvinnor är diskriminerade samt särskilt utsatta på arbetsmarknaden. Kompetensutbildningar har skett inom Arbetsförmedlingen för att "förbättra den romska gruppens möjligheter att få sina rättigheter tillgodosedda". Vidare beskrivs två samråd skett

med ”den romska gruppen”. Däremot har inga konkreta åtgärder skett efter dessa samråd (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:6, s.40).

Utbildning: Länsstyrelsen inleder verksamhetsområdet med hänvisning till regeringens bedömning att utbildning är en avgörande faktor för långsiktigt ”bättre levnadsvillkor för den romska befolkningen”. Verksamhetsmålet är en hög och likvärdig kvalitet på utbildningen för alla barn och elever i Sverige (Länsstyrelsen Stockholm, 2015, Rapport 2015:12, s.33).

Utvecklingsarbete för ökad kunskap behövs i skolan. Rektorer, lärare och huvudmän med flera som arbetar inom skolan ser inte romers livsvillkor samt behov (Länsstyrelsen Stockholm, 2015, Rapport 2015:12, s.33). Därav beskrivs brobyggarnas roll inom skolan bidra till att förbättra den romska minoritetens utbildningssituation (Länsstyrelsen Stockholm, 2015, Rapport 2015:12, s.34). Linköpings kommun förklarar brobyggarnas fokusgrupp som är elever i åldrarna 7–12 och 12–17 ”med romsk identitet”. Vidare uttrycker kommunen att brobyggarens arbete är ovärderlig när det handlar om att komma ”den romska identiteten” och ”familjerna” närmare (Länsstyrelsen Stockholm, 2015, Rapport 2015:12, s.35). Helsingborgs stad framför istället vikten av att uppmärksamma ”olikheter” så att ”det enskilda barnet inte skall förlora sin etniska och kulturella identitet” (Länsstyrelsen Stockholm, 2015, Rapport 2015:12, s.36).

Skolverket bedömer att insatser riktade mot skolor krävs för att minska fördomar mot romer (Länsstyrelsen Stockholm, 2015, Rapport 2015:12, s.37). Flera kommuner påvisar svårigheter i att kunna bistå med modersmålsutbildning i romani chib, främst att möta behoven av de olika varieteterna (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:6, s.38). Skolverket och Skolinspektionen beskrivs vara viktiga aktörer för att följa upp så romer får tillgång till de mänskliga rättigheterna. Skolverket sammanställde tillsammans med Socialstyrelsen uppdragsutbildning för personer som har kunskap om romska språket samt kultur. Dessa personer blir brobyggare och skall agera länk mellan enskilda individer och den offentliga sektorn (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:6, s.43). De kommunala verksamheterna ser flera positiva effekter, om än svåra att bevisa, med brobyggarnas arbete då det lett till ökad kunskap om romers situation. Det har även lett till en ökad insikt för både anställda samt ”målgruppen” (i detta fall menat romska familjer med barn inom skola) (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:6, s.44).

Ett annat uppdrag inom verksamhetsområdet är att sprida kunskap om ”den nationella minoriteten romer” i skolan, något Skolverket arbetat med och redovisat till Länsstyrelsen. En extern aktör ombads granska kommuner involverade i strategin. Granskningen syftade till att

kartlägga hur lärare använder Skolverkets stödmaterial för att öka kunskapen om romer. Granskningen visade att få lärare, främst inom ämnena svenska, historia och samhällskunskap, använder sig av materialet. Därför ansågs extra stöd vara nödvändigt, och ”lärarambassadörer” erbjöds till utvecklingskommunerna för att öka kunskapen. En lärarambassadör förklaras som en enskild lärare som ”är engagerad och vill bidra med råd och erfarenheter till andra” inom skolan. Stockholm och Haninge var de enda två av utvecklingskommunerna som skapade en dialog med Skolverket kring stödet (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:6, s.45).

Bostad: Regeringens bedömning är att bostad är en väsentlig del för den enskildes levnadsvillkor och påverkar andra aspekter i livet, såsom möjligheter till utbildning och arbete.

Diskriminering och antiziganism sker på olika nivåer i pilotkommunerna utifrån Boverkets granskning. Det påstås resultera i både konkreta samt psykologiska begräsningar och påfrestningar för ”medborgare med romsk identitet”. Antiziganism beskrivs vidare genom syra samhället i stort ”som tradition” och ”kastar medlemmar av de romska grupperna i ett permanent dåligt ljus”, som exemplifieras skapa ett ”handikapp” på bostadsmarknaden (Länsstyrelsen Stockholm, 2015, Rapport 2015:12, s.38). Okunnighet och diskriminering gentemot romer råder på bostadsmarknaden, och därför betraktas åtgärder mot diskriminering vara väldigt centralt i utvecklingsarbetet. Detta för att romer skall ha likvärdig tillgång till bostad som övriga medborgare (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:6, s.49).

Offentliga verksamheter, såsom socialtjänstens, medel att bistå med i syfte att motverka diskriminering förklaras vara begränsade. Detta då dessa boenden endast kan bistås med om det finns en problematik kopplat till situationen, exempelvis missbruk (Länsstyrelsen Stockholm, 2015, Rapport 2015:12, s.39).

Boverkets uppdrag innefattade att skapa nätverk mellan romska representanter, fastighetsvärdar och även hyresvärdar. Nätverkets syfte var att ta fram material i form av vägledning för hyresvärdarna och fastighetsägarna, och sprida kunskap om romers situation. Redovisat resultat är ett lågt intresse från bostadsföretagen att delta i utbildningen. Offentliga verksamheter som socialtjänsten har visat intresse för att delta i utbildningen (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:6, s.49). Gällande utvecklingskommunernas arbete för bostad påvisar endast Haninge samt Uppsala dokumentation för planerade insatser av utbildning mot hyresvärdar eller aktörer inom bostadsmarknaden. De andra kommunerna påvisar varken

genomförda insatser, planerade insatser eller någon annan dokumentation för granskning gällande verksamhetsområdet (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:6, s.50).

Hälsa, omsorg och trygghet: Möjligheter för förbättrad hälsa och ökad social delaktighet för romer kräver långsiktigt och omfattande arbete inom många områden, redogör regeringen. Folkhälsoarbetets mål är möjliga samhällsliga förutsättningar som sker på lika villkor för hela Sveriges befolkning (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:6, s.50).

Socialstyrelsens beskrivning av socialtjänstens uppdrag för den romska gruppen är att de inte får sina rättigheter tillgodosedda. Socialstyrelsen påvisar socialtjänstens brister gällande kunskaper om romers situation, behov samt önskemål. Även Folkhälsomyndigheten uppmärksammar rådande negativa uppfattningar mot romer och romers utsatthet på grund av diskriminering. Okunnighet för romsk kultur och romers specifika hälsobehov framförs som en faktor som påverkar romers hälsa negativt. Det riktas mot romer som grupp, och diskrimineringen sker både strukturellt samt individuellt (Länsstyrelsen Stockholm, 2015, Rapport 2015:12, s.40). Brobyggare beskrivs behöva romsk språk- och kulturkompetens för arbetet inom både socialtjänsten samt hälso- och sjukvården. Socialstyrelsen skall vidare utforma och sprida information om den romska gruppen (Länsstyrelsen Stockholm, 2015, Rapport 2015:12, s.41). En uppmaning är att anställda behöver se över hur ”egna värderingar” påverkar yrkesrollen och bemötandet (Länsstyrelsen Stockholm, 2015, Rapport 2015:12, s.42).

Socialstyrelsen följer upp arbetet inom verksamhetsområdet där majoriteten av insatser riktat sig mot att förbättra bemötande samt att öka kunskapen om romer. Verksamheterna behöver förbättra bemötandet och även implementera strategin i sitt arbete för att förbättra arbetssättet gentemot romer, främst vid omhändertagande av romska barn (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:6, s.50). Socialstyrelsen påvisar varierande grad av hur arbetet med strategin för romsk inkludering införts i kommuner och i socialtjänsten. Socialtjänstens arbete anses vara bristfällig och behöver förbättras inom de flesta arbetsområden. Socialstyrelsen framför att socialtjänsten inte uppmärksammat minoritetslagen inom barn- och ungdomsvården. Socialtjänstens företrädare besvarar kritiken med att verksamheten inte har kunskapen för hur strategins arbete för romsk inkludering skall stärka likvärdigheten i arbetet. Vidare påstår socialtjänsten att möten med romska barn inte är vanligt förekommande, varpå kunskaper om barns språk samt kultur i familjer inte erhållits i verksamheten (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:6, s.51).

Kultur och språk: Minoritetspolitikens mål och även strategins mål gällande kultur och språk är att det ”utgör en viktig del av en människas identitet”.

Minoriteter skall ges möjligheter att lära sig, använda och utveckla sitt språk (modersmål) och även utveckla sin kulturella identitet. Sitt minoritetsspråk och sin kultur skall kunna överföras till nästa generation. Länsstyrelsen hänvisar därefter till minoritetspolitikens syfte om hur viktig kultur samt språk är för en människas identitet (Länsstyrelsen Stockholm, 2015, Rapport 2015:12, s.45).

På så sätt behöver arbetet inom strategin se till romers kultur och språk. Mer konkret skall de synliggöras, bevaras och utvecklas. Tidigare rapportering och dokumentation visar brister på insatser för att stärka romani chib. Flera varieteter är särskilt hotade, och resanderomanis position behöver stärkas. Allmänheten anses inte ha kunskap om romsk kultur. Insamling för vidare forskning har skett med hjälp av samtalsledare som behärskar språket. Institutet för språk och folkminnen ansvarade för insamlingen och dokumentationen. Myndigheten har i projektet uppmärksammat att få känner sig säkra att behärska språket, och många har glömt stora delar då det inte brukas i vardagen (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:6, s.55). Det påvisas att det behövs spridning i form av en bredare representation av språket genom vardagliga fraser och termer för att kunna stärka det (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:6, s.56).

Annat arbete som Institutet genomfört är att bevara romers kulturarv samt öka kunskapen om romers kulturarv i Sverige (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:6, s.56).

Kulturrådets ansvar är att stärka romska kulturaktörer i deras samverkan med kulturinstitutioner och även med andra kulturaktörer (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:6, s.57). Kulturrådet slår fast att insatser för att stärka romsk kultur inte motsvarat förväntningarna, och fortsatta dialoger med romska representanter är därför nödvändig för att kunna stärka romsk kultur (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:6, s.58).

Civil organisering: Regeringen påtrycker samhällets civila organisationers roll som central, då den skall möjliggöra romers egenbestämmande, ”egenmakt”, ge romer en röst i det offentliga samtalet samt skapa delaktighet (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:6, s.60).

Länsstyrelsens bedömning för romska organisationer är att de behöver ökad kunskap så att ”starka, jämlika aktörer till det offentliga skapas” (Länsstyrelsen Stockholm, 2015, Rapport

2015:12, s.51). Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor ansvarar för att sammanföra romska samt icke-romska organisationer för erfarenhetsutbyte. Genomförda projekt har visats bidra till att främja romers hälsa. Vad som även kunde konstateras var utvecklande av relationer, kunskap och informationsutbyte mellan ”det romska civila samhället” och den offentliga sektorn. Det romska civila samhället beskrivs ha fått en starkare position i samhället, och insatserna har även visats nå samt stärkt kvinnor (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:6, s.61). Framtida bidrag skulle gynnas av att fördelas baserat på behov som romska organisationer ”själva definierar” (Länsstyrelsen Stockholm, 2015, Rapport 2015:12, s.49). Myndigheten avslutar med att det finns ett stort intresse för det romska civila samhället för projekten. Unga romers behov behövs uppmärksammas ytterligare (Länsstyrelsen Stockholm, 2018, Rapport 2018:6, s.62).

5 RESULTAT OCH ANALYS

5.1 Arbete

Inom verksamhetsområdet framförs anställdas vetskap om förtryck i form av fördomar samt förutfattade meningar gentemot romer som grupp på arbetsmarknaden. Insatser och resurser som bistår med för att stärka romers position refereras som ”sär lösningar”. Bristen på individuella behov och förutsättningar begränsar romers möjligheter, då de betraktas som ett kollektiv. Arbetsförmedlingen inom utvecklingskommunerna framför positiva effekter om ökade möjligheter genom brobyggarnas arbete. Genom brobyggarnas kunskap om romer kan deras behov tillgodoses. Ökad kunskap om romer och ”den romska gruppen” behövs spridas bland anställda, samt om romers rättigheter som en nationell minoritet. Vidare lyfts romska kvinnor ut som särskilt utsatta på arbetsmarknaden, något som behöver prioriteras för att finna bakomliggande orsaker.

Analys: Inom verksamhetsområdet framförs argument utifrån ett mångkulturellt perspektiv. Det finns en medvetenhet hos involverad myndighet om förtryck mot romer som grupp på arbetsmarknaden. Visserligen sker några formuleringar som exempelvis ”den romska gruppen” vilket kan anses vara en kommitär medborgarskapssyn om romer som en gemenskap. Det som förstärker en högre grad av mångkulturalism är medvetenhet om

individer och olikheter. Det trycks även på om individers rättigheter som medborgare, en stark förankring till den mångkulturella medborgarskapssynen. Genom insatser i form av en brobyggare har myndigheten kunnat se till romers individuella förutsättningar och behov, vilket även det kopplas till Kymlickas mångkulturella tanke om medborgarskap. Olika ”särlosningar” som det uttrycks i rapporten tolkas som en form av en nyanserad mångkulturell tanke om just medvetenheten för unika identiteter med olika behov som behöver tillgodoses. Taylors komunitära teori säger dock emot det, och hänvisar till sådana beslut som statens omöjlighet att kunna sammanföra alla medborgares olika identiteter och samtidigt behandla alla lika. Benämning av särlosningar stärker också Taylors tes att staten omöjligt kan se till olikheter och ge vissa mer resurser än andra, då det bryter mot principen om likabehandling genom erkännandets politik.

Ett argument som också ter sig i en mångkulturell riktning är uppmärksammandet av romska kvinnors utsatthet, som igen kopplas till mångkulturalismens uppfattning av identiteter som unika, då kvinnor framställs som mer begränsade av valmöjligheter genom sin kvinnliga identitet. Däremot erkänns okunskapen om romer, vilket på ett sätt tolkas som en föreställning om att romer anses ha gemensamma värderingar och egenskaper. Värderingarna och egenskaperna kan inte hållas isär från de som individer. Det tolkas som en komunitär medborgarskapsyn. Brobyggarens kunskaper om romer verkar skapa positiva effekter, vilket skapar en mångkulturell ståndpunkt att även olikheter skall erkännas. Det stärker också i högre grad tanken att de med okunskap behöver ha förståelse för romer för att kunna se till romers behov. Argumenten om grupper koppling till kultur och språk, vilket tolkas som gemensamma egenskaper, är den komunitära indikatorn för kulturen och dess roll. Eftersom språk nämns tillsammans med kultur anses de höra ihop och samverka. Indikatorn för kulturens roll om att kulturen är avgörande för individers identitet visas i högre grad än den mångkulturella som anser att kulturen bistår individer med möjligheter.

5.2 Utbildning

Ökad kunskap om romer framförs som ytterst viktigt och kräver fortsatta åtgärder.

Okunskapen resulterar i att skolan varken ser till romers livsvillkor eller behov. Brobyggarnas kunskaper gällande romsk kultur och språk skapar ökad förståelse. Kunskapen behövs spridas vidare bland anställda inom skolan. Insikt beskrivs skapas för både anställda och ”målgruppen”. En kommun framför att brobyggarens arbete skapar ökad kännedom om elever med ”romsk identitet” och kommer på sätt närmare familjen. En annan kommun formulerar

sig annorlunda då det centrala är betoning på ”olikheter” och att ”enskilda barn” inte skall försummas på sin etniska samt kulturella identitet. Det påtalas även om åtgärder för att motverka fördomar mot romer. Ett annat problem är att möta behovet av utbildning i romani chibs varieteter. Utformat material som också ingick i att sprida kunskapen har inte använts i den utsträckning som var tänkt då få lärare tagit del av det. Därför skapades extra resurser i form av ”lärarambassadörer”, lärare som beskrevs vara engagerade samt villiga att bistå med råd och erfarenheter till övriga anställda inom skolan.

Analys: Medborgarskapssynen av romer betraktas generellt mer mångkulturellt i sammanhanget, då det lyfts upp som nödvändigt att utveckla arbetet för att se till romers livsvillkor och behov. Olika varieteter av romani chib uppmärksammas, och kan kopplas till Kymlickas mångkulturella tanke om att samhället inkluderar flera identiteter och skapar en sammanställd gemensam identitet. Det talar också om att förse individer med möjligheter grundat på egna behov. Det verkar råda olika uppfattningar om att koppla romska barn med en på förhand bestämd ”romsk identitet”, eller att främst uppmuntra en mer individuell identitet. De skilda framställningarna gällande förhållning till identitet framträder som tydligast kommunalt inom skolverksamheter. Den ena kommunen presenterar en föreställning om att identitet har formats i en gemenskap likt den komunitära synen. Den andra kommunen påtalar istället om att ingen identitet är den andra lik, utan att alla har olika individuella behov som mångkulturalismen förespråkar.

Den romska identiteten framställs oavsett uppfattning ha en stark anknytning till kulturen samt språket. Övervägande i dokumentationen framförs en förankring till att kulturens roll i hög grad reflekterar identiteten. Det beskrivs gemensamt vara viktigt att barn i tidig ålder skapar sig en kulturell identitet av något slag. Förvisso ter sig formuleringen mot mångkulturalismen. Men samtidigt presenteras ett ställningstagande att kultur inte kan skiljas från människan, vilket Taylor argumenterar för. Ökad förståelse om romer och deras olikheter som individer går inte utan att tala om individens kultur och språk. Det verkar inte heller gå att få förståelse utan att se till familjens kultur och språk. Erkännande och acceptans av romer hamnar i ett mellanläge av att se till en enskild person, samtidigt som det i kontexten visar en tanke om ett kollektiv i enlighet med Taylors komunitära teori. Kopplingen framstår inte som lika starkt förankrad till Kymlickas mångkulturella ställningstagande om att kulturens roll snarare är av instrumentellt värde för individen, som är det centrala, och skall skapa fler valmöjligheter.

5.3 Bostad

Kommuner som arbetar med strategin präglas av antiziganism, och diskriminering mot romer sker på flera nivåer inom verksamheterna. Psykologiska begräsningar och påfrestningar är framträdande för ”medborgare med romsk identitet”. Antiziganism förklaras vidare vara en samhällelig norm där romer betraktas som ett ”handikapp” på bostadsmarknaden. Den uppfattningen kopplat med okunskap förser inte romer med samma förutsättningar som övriga medborgare. Boverket har efter granskningen utvecklat åtgärder i form av utbildningar för att skapa ett nätverk mellan romer, fastighetsvärdar och hyresvärdar. Syftet beskrevs vara att sprida kunskap om romers situation. Dessvärre var intresset lågt från privata bostadsföretag att delta. Offentliga verksamheter såsom socialtjänsten önskade medverka. Problematiken med socialtjänstens boendeenheter är att de endast kan bistå med bostad om någon befinner sig i en särskilt utsatt situation som missbruk eller liknande.

Analys: Offentligt anställda i kommuner uppmärksammas ha en psykologisk, negativt inställd uppfattning gentemot romer. Det visas ett strukturellt mönster på ”flera nivåer” i kommunal verksamhet av förutfattade meningar vilket tagit uttryck i begräsningar för att romers förutsättningar på bostadsmarknaden är på lika villkor som övriga medborgare. Det uttrycks även rikta sig mot ”medborgare med romsk identitet”. Det indikerar en kollektiv uppfattning om romer som grupp med en gemensam identitet. Medborgarskapssynen är övervägande kommunitär då inga individuella olikheter uppmärksammas, och dessutom är det ett verksamhetsområde som inte verkar uttrycka romers medborgerliga rättigheter i enlighet med en mångkulturell syn. Okunnighet samt betraktande av romska grupper som ”ett handikapp” visar inga indikationer på olikheter gällande individuella identiteter eller kulturens möjliggörande för varje enskild individ, som även det är Kymlickas mångkulturella ståndpunkt. Därför verkar okunnigheten och förutfattade meningar gentemot romer vara en avgörande faktor som stärker tänket om romer som en grupp. Dessutom finns inga indikationer på specifika insatser för att öka rättigheter, någon jämlikhetstanke eller princip om likabehandling av medborgare. Kulturens roll diskuteras inte inom området, vilket inte ger några ställningstaganden att tolka. En mångkulturell tanke skulle kunna vara att det ingår i utvecklingsarbetet att sprida kunskap om romer. Men det går inte att fastställa utifrån materialet.

5.4 Hälsa, social omsorg och trygghet

Socialtjänstens uppdrag inom strategins verksamhetsområden begränsar romer och har en negativ påverkan på deras hälsa. Bristande kunskaper om romers situation, olika hälsobehov och önskemål är en bidragande faktor. En annan faktor beskrivs vara okunnighet för romers kultur. Utöver det påtalas negativa föreställningar gentemot romer som grupp begränsa romers rättigheter. Diskriminering och dåligt bemötande är vanligt förekommande, vilket behöver förebyggas med hjälp av material om ”den romska gruppen”. Anställdas egna värderingar genomsyrar arbetet och påverkar det negativt. Skyldigheter de anställda har inom yrkesrollen blir också påverkat. Minoritetslagen och strategin har inte implementerats i kommunerna och är inte prioriterade. Brobyggare med romsk språk- och kulturkunskaper är därför nödvändig inom hälso- och sjukvården. En aspekt av socialtjänstens arbete med romer som brister är omhändertagande av romska barn. Kritiken besvarade socialtjänsten med att möten med romska barn är ovanligt och därav finns inte kunskaper om barnens familjers språk samt kultur.

Analys: Den negativa attityden och föreställningen inom socialtjänsten är väldigt tydlig. Uppfattningen riktar sig till romer som en grupp, och medborgarskapssynen är på så sätt i hög grad av den komunitära syn Taylor redovisar. Verksamhetens arbete följer varken minoritetspolitikens eller strategins mål om att se till romers specifika, tolkat som individuella, hälsobehov. Diskrimineringen som förklaras ske både strukturellt och individuellt tolkas vara mot romer i form av anställdas bemötande. Fortsatt utvecklingsarbete verkar också framföras något komunitärt, då material framställs som att det skall utformas om den romska gruppen. Den bedömningen tolkas annorlunda i det här sammanhanget jämfört med andra områden, där formuleringen ändå stärkts av andra mer liberala argument och medvetenhet. I detta sammanhang stärks synen på identitet som synonymt till en grupp och är därför av komunitär uppfattning. Formuleringen i andra verksamhetsområden har genom andra indikatorer visat tendenser för mångkulturella ståndpunkter. Kunskap om romer uppfattas som i princip avgörande för hälsan. Brobyggare som innehar kunskaper om romers kultur och språk har större möjligheter att tillgodose det individen behöver. Kulturens roll bedöms därför vara en avgörande del av individens identitet med hänvisning till kommunitarismen.

Anställdas svar på kritiken att bemötandet inte ser till strategins syfte och skapar positiva resultat är att möten med romska barn inte är vanligt förekommande, vilket bidrar till att kunskap om familjens språk samt kultur är otillräcklig. Det är vid tolkning ett starkt argument likt Taylors komunitära teori om att en individs identitet inte kan skiljas från gemenskapen.

Det är också ännu ett argument för att kulturen beskrivs spela en avgörande roll för individen. Dessutom går det att ifrågasätta ur ett tjänstemannaperspektiv om det går att rättfärdiga att okunskap beror på att anställda inte mött romer eller romska barn. Oavsett om det sker oftare eller mer sällan ingår politiken samt strategin som en del i arbetet för en offentligt anställd, där ens personliga uppfattningar inte skall påverka eller styra arbetet. Indikatorerna redogör för en kommunitär inställning om romer som gemenskap, med identitet, språk, kultur och värderingar sammankopplade.

5.5 Kultur och språk

Tolkningen av minoritetspolitikens mål gällande möjligheter att lära sig, använda samt utveckla språk varierar mellan ”ett” och ”sitt” i rapporteringen. Det beskrivs oavsett vara en väsentlig del av en människas identitet. Därför är det också av stor vikt att det bevaras och överförs till nästa generation. Detta gäller även romers språk och kultur, vilket kräver att de uppmärksammas för att också kunna utvecklas samt bevaras. Insatser för romani chib har varit få, och gör att flera varieteter inom språket är hotade. En av varieteterna som lyfts upp är resanderomani. För att kunna stärka språkens position har hjälp tagits av någon med språkkunskaper för insamling. Utsattheten för romani chib påvisas då flera romer känner sig osäkra att behärska språket eftersom det inte används vardagligt. Språket behöver bredare spridning med vardagliga fraser och olika termer. Bevarande och kunskap för romers kulturarv betonas vara lika viktigt. Insatser behöver stärkas för att i sin tur stärka romers kultur. Bland annat behöver kunskapen ökas.

Analys: Många insatser riktade mot minoriteters språk samt kultur har också visat på ett mellanting av mångkulturella och kommunitära uppfattningar. Minoritetspolitikens syfte beskriver hur viktigt språk och kultur är för ”en människas identitet”. Samtidigt talas det flertalet gånger i rapporteringen angående strategin för romsk inkludering om att minoriteter skall kunna använda samt utveckla ”sitt språk” och ”utveckla sin kulturella identitet”. Vid studerandet av detta uppfattas identitet inte vara att det är mer kommunitärt än mångkulturellt. Men det påvisas tendenser av både det mångkulturella och det kommunitära. Framställningen påvisar att kultur är en stor del av en människas identitet, och anses inte i första hand skapa möjligheter för individen. Romani chibs språkliga varieteter uppmärksammas, och uppvisar ett mångkulturellt erkännande av olikheter bland romer.

Med det sagt verkar minoriteter mer konkret uppfattas ha sitt språk och sin kultur, i jämförelse med en annan medborgare. Framförandet tolkas vara ur ett mångkulturellt perspektiv för att

betona minoriteters rättigheter och visa en medvetenhet om olikheter. Däremot kan formuleringen göra att det är en förväntning på att det finns ett kollektiv. Formuleringarna anses inte vara negativt laddade eller menat att vara förtryckande, dock skapar det i viss mån ett kollektiv. Medborgarskapssynen blir därför en blandning av ett komunitärt och ett mångkulturellt perspektiv. Kommunitära uppfattningar finns således formulerade på ett mångkulturellt sätt. En tanke är att det kan bero på svårigheter att lyfta upp individer i sammanhanget utan att förstå en strukturell problematik av en minoritetsgrupp i samhället. Genom konstaterande av ett strukturellt problem kan mer liberala argument fortsätta sprida informationen och debatten vidare. Snarare kanske det kan gynna romer, baserat på vilket perspektiv det tolkas utifrån, och på så sätt lyfta upp samt öka kunskapen om romers olikheter. Ett mångkulturellt argument som diskuteras inom området är en bredare spridning av språket. Det tolkas vara ett mångkulturellt ställningstagande att integrera och föra samman olikheter bland samhällets medborgare.

5.6 Civil organisering

Romska organisationers ställning är i behov av att stärkas. Höjs organisationernas kunskaper förklaras de bli ”starka, jämlika aktörer till det offentliga”. Inhämtade kunskaper sker genom möten mellan romska och icke-romska organisationer. Något som beskrivs vara nödvändigt är utvecklandet av relationer mellan de olika parterna, det vill säga romer och icke-romer, för att utbyta såväl kunskap som information. Förutom en tydlig framställning att romska organisationers position behöver höjas och inte är på samma nivå som andra organisationer, visades projekt förbättra romers hälsa och stärka kvinnors ställning i utbyte av kunskap. Unga romers behov behöver uppmärksammas mer. Flertalet gånger framförs romer i termer av ”det romska civila samhället” i samband med utvecklingen för romers kontakt med myndigheter och andra aktörer som inte är romer. Bidrag som skall fördelas behöver enligt rapporteringen beslutas utifrån romers ”självddefinierade” behov.

Analys: Romska organisationer och även romer framförs behöva stärkas som grupp för att uppfattas som ”jämlikar” med övriga i samhället. Föreställningen tolkas vara en komunitär medborgarskapssyn om en gemenskap. Det antyder dessutom en viss komunitär framställning av medborgarskap som förväntningar på skyldigheter samt deltagande. Skyldigheter och deltagande har inte varit lika framträdande inom strategins andra verksamhetsområden. Det kan diskuteras för att det istället anses vara romers medborgerliga rättigheter att inhämta kunskaper, vilket är mångkulturellt. Men tolkning av materialet

indikerar i högre grad den komunitära föreställningen som nämndes innan. Regeringens påtryckningar för romers "egenmakt" och delaktighet stärker bedömningen om en mer komunitär medborgarskapssyn. Ett mångkulturellt motargument skulle kunna vara att det är en jämlikhetstanke för att varje enskild medborgare skall ha en röst.

Andra återkommande formuleringar inom verksamhetsområdet är det "romska civila samhället", vilket indikerar för en gemenskap och en föreställning om ett "vi" och "de". Något mer nyanserat och mångkulturellt är uppmärksammande av positiva effekter för kvinnor samt behovet av att se till ungas behov. Däremot verkar det begränsas av ett "vi" och "de" då romer inte verkar tillhöra övriga samhället. Romers position behöver stärkas som grupp för att samtala med majoritetssamhället. En tolkning vid studiet av rapporteringen är att romer som grupp bäst för sin egen talan. Det verkar även i detta fall stärka Taylors åsikter om att människans identitet inte kan skiljas från gemenskapens värderingar. Vidare stärker det också Taylors framförande av svårigheter att se till olikheter i ett liberalt samhälle, och att likabehandling inte kan främja alla medborgare. Något som säger emot i viss mån är åsikten att bidrag skall fördelas utifrån "romers självdefinierade behov". Det kan även förstärka att gemenskapen vet vad som är deras gemensamma bästa, men utifrån individuella identiteter. Framställd uppfattning gällande kulturens roll inom området framkommer inte då det inte framförs i rapporterna.

6 SLUTSATSER OCH AVSLUTANDE DISKUSSION

Undersökningens frågeställning löd "*Hur framställs svenska romers medborgarskap i minoritetspolitiken utifrån ett mångkulturellt och ett komunitärt ideal?*", med syftet att studera hur anställda inom offentlig sektor framställer romers medborgarskap.

Analysverktyget var en idealtyp utformad av den mångkulturella samt den komunitära teorin. Indikatorerna *medborgarskapssyn, identitet* samt *kultur och dess roll* avsåg att besvara i vilken grad uppfattningen om romers medborgarskap förhöll sig till teorierna. I enlighet med deras rättigheter som en nationell minoritet i ett mångkulturellt samhälle skall minoritetspolitiken föras för att främja romers språk och kultur. Å ena sidan eftersträvar minoritetspolitiken en mångkulturell tanke om erkännande av individer, och att integrera romer i samhället som jämlikar. Å andra sidan, gällande rapportering av strategin för ökad romsk inkludering, påvisas en annan uppfattning än vad minoritetspolitiken eftersträvar.

Problematiken bedöms vara svårigheterna att balansera en fullständig liberalisering med alla medborgare inkluderade, och samtidigt erkänna olikheter som inte tillhör majoritetssamhällets normer. Den mångkulturella tanken om att individen inte kopplas till ett kollektiv med gemensamma värderingar verkar inte kunna genomföras fullt ut. En kombination av det mångkulturella och det komunitära, genom förståelse för gemenskapen och deras kultur och språk, tycks skapa bäst förutsättningar för romers medborgarskap och stärkta position i samhället.

Slutsatser utifrån anställdas dokumentation är delvis en mångkulturell föreställning om romer som individer med egna behov, traditioner, kultur och språk. Framförda uppfattningar tolkas också vara en mer komunitär syn om gemensamma värderingar, kultur samt språk. Flera verksamhetsområden talar för att individen kopplas till en identitet och en gemenskap, som i sin tur förknippas med ett språk och en kultur. Inom många verksamhetsområden uppfattas människors identitet varken kunna skiljas från gemenskapen, eller från gruppens kultur. Språk framförs också spela en stor roll. Dessa kopplingar har även beskrivits påverka romers förutsättningar i flera aspekter vid kontakt med samhället. Framst inom kommunala verksamheter har förutfattade meningar påverkat och begränsat romers lika medborgerliga rättigheter. Anställdas föreställning talar om något annat och indikerar på flera sätt ett komunitärt förhållningssätt i synen på romers medborgarskap.

Vidare funderingar är transnationalitet som nämndes tidigare i arbetet, men som inte varit en del i undersökningen. Romer benämns både i tidigare forskning och i romers historia inte vara kopplade till ett specifikt territorium, något bland annat Vermeersch anser har missgynnat romers medborgarskap inom nationer. EU:s policys för romer som minoritet har istället gjort att stater avsäger sig ansvaret att stärka romers position. I Sverige kan strategin för romsk inkludering vilja motbevisa Vermeerschs teori. Grunden för strategin är att romer som en nationell minoritet skall ha likvärdiga rättigheter som övriga medborgare. Det som kan tala för Vermeerschs ställningstagande är en konstaterad uppfattning om att romer i sin olikhet mot majoritetssamhället har svårigheter att integreras och inkluderas, främst genom majoritetssamhällets okunskap och förutfattade meningar.

Sveriges medlemskap i EU skapar skyldigheter att anta direktiv, och påverkar även övriga romer inom EU. Framtida undersökningar skulle kunna studera eventuella likheter eller mönster utanför Sveriges gränser. Intressant vore om en liknande studie genomfördes av en annan svensk minoritetsgrupp för att studera eventuella likheter eller skillnader. Det skulle också vara intressant att jämföra två eller flera minoritetsgrupper. Antingen i framställning av

medborgarskap utifrån Marshalls klassindelning eller andra teoretiska aspekter såsom politisk jämlikhet och rättvisa.

Slutligen skall tanken gällande resultatets antagande att minoritetspolitiken möjligen inte kan liberaliseras fullständigt utvecklas ytterligare. Arbetets slutsats framför ett antagande att romers medborgarskap begränsas genom minoritetspolitikens strävan av ett mångkulturellt samhälle, med en gemenskap som erkänner och tillgodoser alla medborgares olikheter. Majoriteten av rapporteringen framför att individuella behov inte kan tillgodoses utan förståelse för romers kultur och språk. Ambitionen att integrera romer med övriga medborgare indikerar att det kan försämra romers ställning i samhället snarare än att förstärka. Aspekter av ett komunitärt förhållningssätt kan eventuellt gynna romers position och även stärka ett jämlikt medborgarskap. Undersökningen har inte belyst romers ståndpunkter gällande framställningen eller egna uppfattningar om medborgarskap. Det är ett perspektiv som inte förs fram, vilket skulle kunna stärka eller avfärda antagandet.

REFERENSER

Beckman, L., & Mörkenstam, U. (2009). *Politisk teori* (1. uppl.). Malmö: Liber.

Bevelander, P., Fernández, C., & Hellström, A. (2011). *Vägar till medborgarskap*. Lund: Arkiv.

Boréus, K., & Bergström, G. (2018). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* (Fjärde [omarbetade och aktualiserade] upplagan). Lund: Studentlitteratur.

Bryman, A., & Nilsson, B. (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder* (Upplaga 3). Stockholm: Liber.

Elenius, L. (2006). *Nationalstat och minoritetspolitik: samer och finskspråkiga minoriteter i ett jämförande nordiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., Towns, A., & Wängnerud, L. (2017). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad* (Femte upplagan). Stockholm: Wolters Kluwer.

Kommittédirektiv (Dir. 2006:101). Delegationen för romska frågor. Kulturdepartementet. Stockholm. Kulturdepartementet. Hämtad den 28 april 2019 från:
<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/kommittedirektiv/2006/09/dir.-2006101/>

Kulturdepartementet (2017). Arbetet med regeringens strategi för romsk inkludering 2012–2032 (Ku16.09). Hämtad den 3 april från:
<https://www.regeringen.se/48e36d/contentassets/4418490de630476391461c5f476b819f/arbet-et-med-regeringens-strategi-for-romsk-inkludering-20122032>

Kymlicka, W. (2011). Multicultural citizenship within multination states. *Ethnicities*, 11(3), 281–302. <https://doi.org/10.1177/1468796811407813>

Kymlicka, W. (1998). *Mångkulturellt medborgarskap* /. Nya Doxa.

Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (SFS 2009:724). Stockholm.
Kulturdepartementet.

Länsstyrelsen i Stockholm län (2011). *Nationella minoriteter. Rapport om tillämpning av lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk år 2010*. Nerladdad från:
http://www.minoritet.se/1697?file_id=1

Länsstyrelsen i Stockholms län (2018). *Nationella minoriteter. Rapport om tillämpning av lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk år 2017* (Rapport 2018:5). Nerladdad från: http://www.minoritet.se/4909?file_id=1

Länsstyrelsen i Stockholms län (2015). *Romsk inkludering. Årsrapport 2014* (Rapport 2015:12). Nerladdad från: <http://www.minoritet.se/4384>

Länsstyrelsen i Stockholms län (2018). *Romsk inkludering. Årsrapport 2017* (Rapport 2018:6). Nerladdad från: <http://www.minoritet.se/4920>

Marshall, T.H (1950). *Citizenship and Social Class*, 31–39.

Minoritet.se (2019a). *Den svenska minoritetspolitiken*. Hämtad den 2 april 2019 från:
<http://www.minoritet.se/minoritetspolitik>

Minoritet.se (2019b). *Förvaltningsområdena växer stadigt*. Hämtad den 29 april 2019 från:
<http://www.minoritet.se/forvaltningsomraden-for-minoritetssprak>

Minoritet.se (2019c). *Om romer...* Hämtad den 2 april 2019 från:
<http://www.minoritet.se/romer>

Minoritet.se (2019d). *Vad är romsk inkludering?* Hämtad den 29 april 2019 från:
<http://www.minoritet.se/romsk-inkludering/uppdrag>

Pickett, B. (2001). Communitarian Citizenship and Civil Disobedience. *Politics & Policy*, 29(2), 265–289. <https://doi.org/10.1111/j.1747-1346.2001.tb00592.x>

Proposition 2008/09:158. Erkännande till egenmakt: Regeringens strategi för de nationella minoriteterna. Tillgänglig:

<https://www.regeringen.se/contentassets/cb45420dc4fb44c1bb7214d3b065c5d1/prop-200809158-fran-erkannande-till-egenmakt---regeringens-strategi-for-de-nationella-minoriteterna>

Skrivelse 2011/12:56. En samordnad strategi för romsk inkludering 2012–2032. Hämtad den 29 april 2019 från: <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/skrivelse/2012/02/skr.-20111256/>

SOU 2016:44. *Kraftsamling mot antiziganism*. Stockholm. Wolters Kluwer Sverige AB.

SOU 2010:55. *Romers rätt: en strategi för romer i Sverige*. Stockholm. Fritzes Offentliga Publikationer.

Taylor, C., & Grimen, H. (1995). *Identitet, frihet och gemenskap: politisk-filosofiska texter* /. Göteborg: Daidalos.

Van Oenen, G. (2002). Turning on the Citizen: Modern Citizenship and its Cultural Hazards. *Citizenship Studies*, 6(2), 109–125. <https://doi.org/10.1080/13621020220142923>

Vermeersch, P. (2012). Reframing the Roma: EU Initiatives and the Politics of Reinterpretation. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38(8), 1195–1212. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2012.689175>

**MÄLARDALENS HÖGSKOLA
ESKILSTUNA VÄSTERÅS**

Box 883, 721 23 Västerås **Tfn:** 021-10 13 00
Box 325, 631 05 Eskilstuna **Tfn:** 016-15 36 00
E-post: info@mdh.se **Webb:** www.mdh.se